

1962 -1977**15 onns****Societad dils runals e sutgeras Sedrun-Rueras SA Tujetsch**

da Victor Berther, Rueras

A caschun dalla davosa radunonza generala da rendaziun da quen ha signur president Berther Emanuel surdau a mi l'incarica da, cun caschun, scriver enzatgei sur dil svilup dalla societad dils runals. Mia lavur en quella direcziun ha sulettamein per scopo d'orientar sur dalla fundaziun da quell'interpresa e sur dil svilup tecnic sco era sur dil progress sin terren dall'industria d'jasters en nossa val. - Jeu supplicheschel denton tuts lecturs da buc'esser memia critics, era sch'jeu hai sbugliu enqual datum ni tralasciau da prender notizia da certs eveniments succedi en quels onns. Ei duei silpli esser enzacontas notizias per in cronist tuatschin, che less in di francar il svilup dall'industria d'jasters en nossa val en fuorma pli concretas. Era appartenent il cuntegn e la fuorma linguistica supplicheschel jeu da tralasciar paregliazions cun scribents da professiun.

Sport en general

Che Tujetsch ei staus ualti progressivs sil sector dil sport d'unviern muossa la fundaziun dalla Scola da skis digl onn 1929 e dil Club da skiunzs digl onn 1914. Era in plaz da glatsch per scursalets ei gia vegnius preparaus gl'unviern 1933 sper il hotel Alpsu a Sedrun. In pign runal da motor a benzin dator Sedrun (Niregl) er'in atracziun per jasters ed indigens. Da lezzas uras cursavan las schlittadas tras la val Tujetsch entochen a Tschamut. Oz strusch seregord'ins dallas 8-10 schlettas cuvretgas cun grossas e bialas cozzas, cun pials d'uolps e cavreuls, dals leghers tgulis cun lur tunem da bransins. Ei deva negins probelms da parcs, sulettamein per cavals e schlettas duvrav'ei empau plaz avon las ustrias duront ch'ils hosps gustavan la puolpa ed il vin veltlin.

Sut il presidi e cun iniziativa da signur Lucas Berther p.m. vegn la societad acziunara dalla sutgera Cungiari fundada.

Ils 20 da december 1956 vegn la sutgera messa a disposiziun per skiunzs e turists. Ils iniziants dalla sutgera Cungiari argumenteschan il basegns dalla nova atracziun pil turrissem suletamein ord motivs pli u meins da character ed interess privat. Oravontut Sedrun seigi endrizzaus cun hotels ed ustrias per metter sut tetg hosps e habels da porscher attracziuns als skiunzs, ton per territori da skis sco era per divertiments per la sera e notg.

Segir eisi, ch'entras l'erecziun dalla sutgera ed entras la cuntinuada propaganda deall'Uniun da cura e traffic e dils hoteliers da Sedrun ei nossa val vegnida pli e pli enconuschenta ed ils hosps adina pli e pli numerus aschia ch'ins ha anflau per cunvegner d'arver ulteriurs territoris adattai pil sport d'unviern.

Elecziun d'ina cumissiun da studi per arver novs territoris da skis

Jeu citeschel il protocol da vischnaunca dils 25 da zercladur 1961. Tractanda 6: Runal da skis Dieni - Milez.

Entras in scriver dalla suprastonza dall'Uniun da cura e traffic damonda ella, schebein la vischnaunca mass d'accord da schar prender si in project per l'erecziun d'in runal. Questa damonda levanta ina ualti viva discussiun pro e contra e la finala vegn ei secunvegniu da schar studiar quei problem entras ina cumissiun. En quella vegnan eligi:

pres. communal Christian Berther
Monn Baseli

Monn Felici
gerau Deflorin Benedetg
Berther Victor

Huonder Baseli
Decurtins Alfred
Soliva Testa
Schmid Theophil
Bass August
Aschilunsch il protocol da vischnaunca.

Emprema radunonza dalla cumissiun da studi

Il 8 da fenadur 1961 vegn la sura numnada cumissiun ensemen per l'empremaga per seconstituir. Signur president communal Christian Berther vegn tschernius sco president dalla cumissiun da studi e signur scolast Theophil Schmid surpren gl'uffeci d'actuar. Ulteriurmein concluda la cumissiun da trer en offertas per in runal da Dieni entochen Cuolm - Val. Primarmein vul ins schar far in profil da lunghezia e procurar per formulars d'offerta e trer en informaziuns e directives per schar far prospects d'emissiun. Ulteriurmein vul ins semetter en contact cun las societads existentas da runals en Tujetsch per arrivar ad ina eventuala reuniun tenor giavisch dalla radunonza da vischnaunca, pia fundar mo ina societad. Quei duei era valer per in eventual runal da Sedrun entochen Valtgeva. Per direger ed empalar la lavur vegn la cumissiun partida en ina grupp per studis generals ed administrativs ed ina grupp per problems technics. - Il protocol concluda cun la remarca, che tut ils commembers demuossien grond interess pil svilup da traffic e dall'industria d'jasters en nosa biala Val Tujetsch. Bravo Tuatschins!

Sedrun, ils 8 da fenadur 1961
Schmid Theophil, actuar

Ella proxima radunonza dalla cumissiun da studi fa commember Testa Soliva la damonda da concessiun per in runal dalla staziun Sedrun entochen Valtgeva. Generalmein ei la cumissiun dil meini da dar quella concessiun cun la cundiziun, ch'el stoppi, en cass che la societad culs runals a Dieni vegni fundada, dar giu siu runal a Valtgeva a quella interpresa e quei per ils cuosts e las spesas da construcziun. Tier quei runal duei la vischnaunca era saver separticipar cun 51 % dallas aczias. En quei senn dat la radunonza da vischnaunca dils 3 da settember 1961 la concessiun a signur Battista Soliva. Quel aveva gia fatg las necessarias preparativas e gia da Nadal ha la firma Garaventa finiu cun l'erecziun dil runal e quel sa vegnir aviarts sin la sesiun d'unviern.

Parallel cun signur Testa Soliva lavura la cumissiun da studi intensivamein en caussa construziun dils runals a Dieni - Cuolm Val. Il 19 da november savein nus prender investa da 5 offertas da differentes construiders da runals. Ellas varieschan da frs. 495'000.- entochen 671'000.-. Ina part dalla cumissiun cun signur Alfred Decurtins alla testa survegn l'incarica da studiar detagliadamein las differentas construziuns e lavurs offeridas. In'otra grupp cun signur Christian Berther alla testa ha da studiar e preparar ils dretgs da concessiuns per il transit sin terren privat, plinavon da studiar e preparar statutas, far las necessarias damondas tier las autoritads communalas, tier l'interpresa electrica e tier l'Ovra electrica Reinanteriur. Il conduct electric dall'ORA, che furneva la forza electrica per las lavurs da gallarias en Val Val e pils vischins dadens gl'uual ha per part stuiu vegnir translocada per untgir la lingia previda per l'erecziun dil runal. En la medema sesiun han ins concludiu da prender contact cun la societad dalla sutgera Cungieri e cun fargliuns Venzin da Selva, possessurs dil runal Calmut partenent ina fusiun. Ins vegn pli e pli perschuidi, ch'ei seigi da far tut pusseivel per reunir las

differentas societads da runals en nossa val e fundar mo ina fatschenta da medem interess e quei en favur dall'industria d'jasters. Cun quella missiun vegn signur president Christian Berther incaricaus e gia ils 31 da december, a caschun d'ina sesiun, sa el dar part, ch'ei seigi buca stau pusseivel da s'entelgir cun las societads existentas. Nuotatonmeins ei quei s.Silvester staus in di d'impurtontas decisiuns davart da nossa cumissiun. Ins ha concludiu il suondont:

1. da recumandar alla proxima radunonza da vischnaunca da baghiar il runal da Dieni a Milez cun duas secziuns.
2. da recumandar alla radunonza da vischnaunca da separticipar cun 51 % dallas aczias.
3. d'orientar primarmein la suprastonza communalalla dallas preparaziuns fatgas sco sur dallas calculaziuns dils cuosts e dalla rentabilitad.
4. da proponer als burgheis tuatschins da dar als indigens la preferenza da signar aczias.
5. da terminar la concessiun sin 50 onns

Tochen dacheu ha la cumissiun giu da far sia lavur sco ell'era vegnida surdada dalla radunonza da vischnaunca. Ei era ussa en cumpetenz dils vischins da decider sur dallas propostas fatgas

Decisiun dalla radunonza da vischnaunca dils 7 da schaner 1962

Ord il protocol

Signur president communal Christian Berther orientescha detagliadamein sur dalla lavur dalla cumissiun preparatorica. Tenor siu rapport duei la lingia previda haver ina lunghezia da circa 3 km ed ei seigi previu duas secziuns. Cun ils possessurs da praus seigi en general secunvegniu pertuccont il transit ed era arrisguard suloms per ils postaments dils arvers e per la staziun a Dieni. Ils cuosts totals per l'erecziun d'omisduas secziuns, cumpriu transit, suloms, lavurs da tratsch e miradur, furniziun e montar la part mecanica ei calculaus cun la summa da 860'000.- francs. Igl ei previu da fundar ina societad acziunara, dalla quala la vischnaunca duei separticipar cun 51 %, ediziun 2000 aczias a 200 francs. Plinavon recamonda la cumissiun, ch'ins resalvi alla societad ina lubientscha d'ustria el raiun dil runal. Suenter ualti liunga discussiun, diversas propostas e cussegls vegn priu entras tscharna ils suondonts conclus:

1. La vischnaunca conceda a quella societad la lubientscha d'ereger ils numnai runals. Quella concessiun vala 30 onns.
2. La vischnaunca decida da separticipar vid quell'interpresa cun 51% dallas aczias.

En num dalla cumissiun engrazia il president alla radunonza da vischnaunca per la confidonza, ch'els hagien gudiu tier quella lavur, e declara che la missiun dalla cumissiun seigi alla fin. La radunonza da vischnaunca pren encunter la demissiun, tuorna denton ad eleger l'entira cumissiun sco ella ei stada entochen dacheu.

Immediat suenter la radunonza da vischnaunca seraduna la cumissiun per la fundaziun dalla societad dils runals. Ins parta la cumissiun en duas gruppas.

1. Grappa administrativa: Berther Christian, Schmid Theophil, Deflorin Benedetg, Huonder Baseli e Monn Felici.
2. Grappa tecnica: Decurtins Alfred, schef dalla cumissiun Bass August, Monn Baseli, Soliva Testa e Berther Victor.

All'emprema grappa vegn adossau la lavur d'administraziun, da finanziaziun, d'emissiun dallas aczias, la preparaziun dallas statutas, lavur da reclama etc.

La grappa tecnica ha la lavur d'acquistar tut il terren per las staziuns, da far propostas per il trassé dils runals, segirar definitivamein ils dretgs da transit en praus e pastira, procurar per parcadis, studegiar las offertas, visitar runals gia en funcziun e la finala suttametter lur propostas alla cumissiun entira.

Signur Schmid Theophil vegn eligius cassier e surpren specialmein il plan da finanziaziun. En siu stagl vegn signur Berther Victor eligius sco actuar. Theophil Schmid siara siu davos protocol sco suonda: "Buna ventira al pop aunc buca battegiaus". Gia la proxima jamna serenda la cumissiun per la part tecnica sils cuolms da Flums per prender investa da diversas construcziuns da runals. Cheu havein nus giu la pusseivladad d'observar differents systems, runals dalla firma Oehler, dalla firma Städeli, dalla firma Müller e Garaventa. Tenor indicaziuns dil persunal vid ils differents runals er'ins en general cuntents cun la diversas construcziuns sco er cun gl'indrez e mecanissem tecnic allas staziuns da sortida, medemamein cun la bardagliaziun da pilotadi. Curdau si ei a tuts inspectaders la ruasseivladad dil sistem Städeli visavi auters fabricats.

L'auter di essan nus serendi a Hospenthal per inspectar in runal dalla firma Brändli. - Signur Venzin, che ha retschert nus, ha saviu segirar cumpleina cuntentientscha arrisguard il system Brändli. Nus havein denton intervegniu d'autras varts, che quella firma tegni buc en ils termins fixai e laschi far empau l'aura.

Ils 29 da schaner 1962 essan nus seradunai cun la cumissiun administrativa per orientar sur da nossas observaziuns ed impressiuns cun caschun dallas visetas fatgas. Communablamein havein nus priu investa dallas offertas e la finala surdau la lavur alla firma Städeli, Oetwil, e quei cun 8 encunter 2 vuschs. Quella sera havein nus era dau il num alla fatschenta. Il nom da batten ei:

Skilift AG Sedrun - Milez Cuolm Val Runal da skis SA Sedrun - Milez Cuolm Val

Quei num ha pli tard, suenter la cumpra dalla sutgera Cungieri, stuiu vegnir midaus e la societad che senumna oz:

Ski- und Sessellifte Sedrun - Rueras AG, Sedrun.

La firma Städeli ha stuiu presentar ils plans al cantun per approbaziun e gia ils 8 da fevrer han las instanzas cantunalas fatg attents, che nus stoppien procurar per sufficient plaz da parcadis a Dieni sper via. Per gl'empren onn havein nus saviu far in cuntract cun possessurs da prau a Dieni e far diever dil claus da nuorsas sperond che quei seigi sufficient per la clientela jastra. Denton, oha! La realitad ha mussau zatgei auter. Gia ils 30 da mars 1962 havein nus, en concordanza cun signur Testa Soliva, surpriu il runal Sedrun - Valtgeva cun indemnisar el sco stau postulau e secunvegniu. En quei cuntract eisi vegniu cundiziunau, che Soliva Testa dueigi haver la preferenza tier l'affitaziun d'in eventual restaurant a Milez aschilunsch sco el stat en concorrenza cun auters interessents. Era signur Pieder Deflorin, ch'era separticipaus vid il runal a Valtgeva, duei vegnir risguardaus tier il menaschi dils runals, seigi quei cun transports ni auter.

Bia da studiar e contrahar han ils transports d'jasters ed indigens da Sedrun a Dieni caschunau. La viafier dalla Furka-Alpsu ha dau als runals neginas concessiuns per sezza far transports. Pli tard han ins anflau ina sligiazion, ch'ei stada mo per part cuntenteivla.

Duront l'entira primavera 1962 ei la cumissiun s'ccupada intensivamein cun las preparaziuns per la fundaziun dalla societad. Ils 6 da fenadur 1962 sa signur dr. Cadruvi presentar las statutas. Las aczias ein signadas e la finanziaziun segirada.

FUNDAZIUN dalla societad dil runal da skis SA Sedrun - Milez - Cuolm Val, ils 29 da fenadur 1962

Signur president communal e president dalla cumissiun beneventan ils numerus presents e dat in liung e bein formulau votum sur dalla lavur preparatorica dalla cumissiun.

Signur Theophil Schmid orientescha sur dallas finanzas. Las aczias egl importo da frs. 450'000.- ein signiadas, la banca cantunala segirescha in imprest hipotecar da frs. 250'000.- e pil rest dat ei in credit encunter segironza.

Signur dr. Cadruvi prelegia las statutas ed orientescha sur dils divers artechels dend prompta risposta sin tuttas damondas. Silsuenter vegnan las statutas approbadas e cun quei act ei la societad fundada.

El cussegl d'administraziun vegnan eligi:

signur Christian Berther, sco president
signur Theophil Schmid, sco cassier
signur Victor Berther, sco actuar
signur genau Franzestg Berther, sco representant dalla vischnaunca
signur Benedetg Deflorin, sco president dalla cumissiun da quen.

Empau discussiun dat ei pervia dil pachet d'aczias dalla vischnaunca. Tier impurtontas votaziuns e decissions duei la plenipotenza da votar cun las aczias dalla vischnaunca (51%) vegnir repartida sin pli grond diember, suprastanza communal, cumissiun da quens ed eventualmein commembers dil cussegl da vischnaunca. Quei meini anfla general sustegn.

Erecziun e svilup dils runals e dalla societad

Ils 31 da fenadur 1962 arrive l'emprena carga d'arvers (masts) e vegn deponida a Dieni. Las lavurs da betun per postaments ein gia avanzadas, sulettamein las staziuns a Dieni e Milez ein empau en retard e ston vegnir sfurzadas da curascha. Quellas eran vegnidas planisadas da sgr. architect Robert Decurtins. Sin giavisch dalla firma Städeli metta la societad a disposiziun in per luvrers, che han aschia dall'entschatta enneu caschun d'emprender la construcziun ed ils cundrezs dils novs runals. Per quei intent vegnan eligi ils signurs: Deflorin Pieder, Monn-Monn Luis, Caduff Ignazi e Schmid Robert. – Il cussegl d'administraziun studegia e prepara las differentas sorts da bigliets e fixescha ils prezis da quels. Pils indigens eisi previu taxas cun ina reducziun da 50 % e quei ei aunc oz aschia.

Ils 5 d' october 1962 vegnan ils emprems arvers mess ensemen e derschi sils postaments. Per cletg ei s. Pieder miserecurdeivels e spargna cun la neiv, aschia che las lavurs ed ils transports san vegnir continuadas senza interrumpziun.

Ils 2 da december ei la tegietta per il controllader sisum il Cuolm Val vegnida transportada. Ella ei vegnida derschida in per ga dalla cufla e perquei vegnida remplazzada plitard.

Quei di havein nus eligi definitivamein il suondont persunal:

Monn Luis sco schef dalla staziun a Dieni

Caduff Ignazi sco schef alla staziun a Milez

Monn Ludovic sco schef alla staziun dil runal Valtgeva

Deflorin Tumaisch e Monn Plazi per il survetsch da sanitad.

Ils 11 da december ei la collaudaziun vegnida fatga entras signur Kunz, emploiau digl uffeci cantunal. El ei incantaus dil bi territori da skis e cuntents cun las installaziuns inspectadas. Ils runals san vegnir surdai a lur intent.

Ils 15 da december succeda la benedicziun dils stabiliments entras sur Baseli Albin da Rueras. A quei act ei il cussegl d'administraziun e tut ils luvrers stai presents.

Fagend tuts sforzs eisi reussiu da metter en funcziun ils runals per la stagiun d'unviern 1962/63.

Ils 31 da december han ins transportau sin pista la zuola, in terment vehichel per smaccar la neiv e far pista. Quei stravagant vehichel (empau prigulus) duvrava buns empaladers e savess segiramein raquintar d'enqual aventura e forsa era d'enqual eveniment humoristic.

Quei medem di sa nies cassier orientar dallas entradas dils emprems 15 dis. Ei era in nunspegtau recav da 20 melli francs. Entochen alla fin dalla sesiun d'unviern ein las entradas carschidas sin 136'499.- francs.

Ella sesiun dils 16 da mars 1963 concluda il cussegl d'administraziun da serrar il menaschi dils runals e relaschar successivamein ils luvvers. Quei di pren ins era il conclus, da far tier la vischnaunca la damonda per la concessiun d'in'ustria a Milez e da dumandar il necessari sulom sin pastira. - Ils 10 da matg vegn quella damonda tractada dalla cumission gronda. La lubientscha vegn dada ed il sulom concedius encunter bonificaziun. Ils 29 da fenadur dat la radunonza generala dalla societal dils runals la competenza al cussegl d'administraziun da baghiar il restaurant e concedea era il necessari credit. Il project ei vegnius surdaus a signur architect Robert Decurtins e sco emprem affitader vegn Testa Soliva nominaus. - La finanziaziun da quei project ha dau bia fastedis ed ei ha giu num spargnar e reducir il spazi. Il nunpreviu svilup ha sfurzau la societal d'engrondir il restaurant gia suenter 8 onns. La renovaziun ed engrondaziun ei vegnida surdada als architects Dettling e Maissen essend che architect Decurtins era en quei temps ius tier Niessegner ed il biro en auters mauns. L'avertura dil restaurant a Milez ha era pretendiu l'erecziun d'in acquaduct. La societal dils runals survegn dalla vischnaunca la concessiun da tschaffar las fontaunas sut Tegia gronda. Quell'aua vegn menada tier in reservuar a Milez visavi il tschaler da caschiel e da leu el restaurant, alla staziun dils runals ed ad interessents cun stabiliments da vacanzas.

La secunda radunonza generala digl 1 da settember 1963 sut il presidi da signur Christian Berther va d'accord da relaschar la dividenda essend il gudogn schuber, suenter esser scret giu igl obligatorium, fetg mudests cun strusch 2000.- francs. Signur Theophil Schmid, ch'ei avanzaus al podest presidial dalla vischnaunca, remetta siu uffeci sco administratur dil runal. Il cussegl d'administraziun concluda d'eleger signur Alfred Decurtins sco cau dil menaschi e sco administratur tecnic e quei per ina paga annuala da 4000.- francs. - Quei onn essan nus, suenter repetidas reclamaziuns davart dil cantun, seresolvi da cumprar gl'emprem prau a Dieni per far parcadis. Ins ei lu era vegnius obligaus da pladir in um per far e mantener uorden sin quels plazs. Sco in cametg ord tschiel serrein essan nus vegni surpri ils 13 da schaner 1966 dall'aretga mosrt da nies president Christian Berther. Suenter in'inspeziun a Milez eis el vegnius tuccaus sin siu retuorn a casa d'ina daguota. El ruaussi en pasch.

Il cussegl d'administraziun surdat it guvernagl dalla societad a president communal Theophil Schmid, che vegn eligius ella proxima radunonza generala definitivamein en quei uffeci. En quei interval ha la societad dalla sutgera Cungieri fatg amogna lur entir menaschi cun l'ustria a Crest dad alp. Suenter numerusas conferenzas e difficilas contractivas ein ins vegni ad in cuntract da cumpra, ch'ei vegnius approbaus dalla radunonza extraordinaria dils runals ils 15 da zercladur 1966. La sutgera Cungieri ch'era vegnida serrada muort certas munconzas digl indrez, ha caschunau considerabels cuosts avon ch'ella sappi puspei arver siu menaschi.

Anno 1966 havein nus decidiu da cumprar ina maschina da far pista, in RATRAG per la summa da fr 64'000.-. En ina sesiun dils 31 da matg 1966 vegn ei dau sura ad ina cumissiun da cumprar il prau a Valtgeva per ina secunda secziun e da schar projectar ils parcadis a Dieni.

Liungas contractivas ha ei puspei dau cun la cumpra dil runal a Surrein. Era quei menaschi ei vegnius surprius per sattisfar all giavischs dalla radunonza da vischnaunca dils 7 da fenadur 1962 cugl intent da formar in'unitad ed evitar gruppas separadas.

En connex cun la fusiun dil runal da Surrein havein nus era schau studiar differentas variantas per punts naven dils plauns Sedrun vi a Surrein. Las calculaziuns per quellas punts muntavan lu da frs. 274'000.- punt da fier entochen 500'000.- francs (punt da betun) lunghezia 110 meters. Ina sutgera cun cabinas (Gondelbahn) havess custau frs. 163'000.-. Quells projects havein nus schau curdar, essend ch'il transit tier quella punt caschunava grondas difficultads ed essend la via da comunicaziun Sedrun - Cavorgia dada asura per studi ad in ingenieur.

La radunonza generala dils 21 d' uost 1966, presidiada signur Theophil Schmid, elegia el cussegl d'administraziun sco novs commembers ils signurs Berther Emanuel e Caduff Flurin. Els proxims onns han ins studiau las pusseivladads da novs runals sco Tegia gronda - Cuolm Val, Val da stiarls - Cuolm Val e Planatsch - Milez.

Ella radunonza generala dils 23 da mars 1969 remetta signur president Theophil Schmid siu uffeci cun la motivaziun ch'el seigi surcargaus cun lavur e ch'ins duessi buca accumular ils uffecis, mobein reparter quels empau.

En siu stagl vegn Berther Victor eligius sco niev president dalla societad dils runals. Ord motivs da sanadad sto el, suenter dus onns, surdar il timun a signur Berther Emaunuel, che stat aunc oz alla testa dalla societad.

Reflexiuns

Ed ussa has jeu rapportau detagliadamein naven dalla cumissiun da studi entochen che l'existenza dalla societad ei stada segirada ed ins sa constatar in cuntinuau carschen dil svilup. Per nosa giuventetgna sepresentan las numerusas, pusseivladads da far diever dils runals enzatgei, che secapescha da sesez, ed ils affons da scola pon crer, ch'ils runals existien dapi la scaffiziun.

Miu concept fuss segiramein buca perfetgs, sch'jeu fagess buc aunc menziun d'in per caussas generalas, che pertuccan la fatschenta dils runals. El decuors dall'existenza dalla societad ha ella augmentau gl'inventari per in grond capital. L'augmentaziun da schischom ed inventari consista principalmein

ord ils suondonts factors:

cumpra da prau a Dieni per parcadis,

a Salins e Valtgeva midadas ed engrondaziuns dallas diversas staziuns,

dil restaurant a Milez,

erecziun da remisas per las maschinas da pista a Dieni ed

autras investziuns gia numnadas.

Igl intent fixaus dalla vischnaunca entras la partizipaziun da 51 % da gidar e segidar cun autras societads ei vegnius contonschius sco per exempel partizipaziun vid l'erecziun e sanaziun dil bogn public, tier l'erecziun dil plaz da sport e contribuziuns finzialas ad autras diversas unius.

Il parc da maschinas ei el decuors dils davos onns vegnius engrondius considerablamein. Treis maschinas da far pista "Kässbohrer" ein staziunadas a Dieni ed in "Ratrag" a Valtgeva. Bia raps han ils differents acquaducts ni las colligaziuns vid acquaducts existents custau. Il conduct d'aua a Milez ei gia menziunaus. Allegar less jeu aunc la collegaziun vid igl acquaduct "Fontauna s. Gions", la tschaffada d'aua a Valtgeva, la colligaziun vid igl acquaduct per la sutgera Cungieri, engrondaziun dalla tschaffada ed dil conduct d'aua per l'ustria a Crest dad alp e la colligaziun a Surrein per glieuz runal.

Il manteniment dils 9 runals, ch'ei oz els mauns dalla societad, cun ina lunghezia da total 8119 m e cun ina capaciad da transport da 6'400 personas per ura, absorbescha in bien ton dallas entradas annualas. – Buc'emblidar less jeu las expensas annualas per personal, segiradas da tuttas sorts etc. In per cefras pon illustrar il svilup duront ils davos 15 onns.

Onn	Entradas	Cuosts da personal	Cuosts da menaschi
1962/63	136 500.-	33 729.-	51'540.-
1963/64	183 230.-	38 370.-	61'500.-
1964/65	298 540.-	52 280.-	91'006.-
1965/66	366 228.-	74 460.-	93'569.-
1966/67	486 310.-	98 060.-	149'000.-
1967/68	719 942.-	147 946.-	249'950.-
1968/69	760 490.-	210 306.-	250'060.-
1970	826 280.-	203 345.-	233'640.-
1971	899 580.-	239 000.-	277'530.-
1972	1 000 600.-	264 370.-	307'900.-
1973	1 223 750.-	386 720.-	436'230.-
1974	1 290 572.-	479 400.-	487'500.-
1975	1 658 800.-	456 800.-	567'870.-
1976	1 463 118.-	450 520.-	516'990.-
1977	1 497 470.-	455 700.-	518'486.-

Ellas spensas da menaschi ei cumpriu:

las expensas per energia electrica,

tut las reparaturas dils indrezs e parts mecanicas,

ielis, segiradas etc.

La media per cuosts da persunal munta en quels 15 onns frs. 238'000.- Tut raps ch'ei restai ella val.

In sguard el futur

Avon che concluder mia revista, selubeschel jeu aunc da ventilar enzacons projects pil futur ch'ei gia vegni discussiunai el ravugl dil cussegl d'administraziun e d'auters gremiuns. Il sutpassadi tier il runal da Valtgeva e finius ed ussa han ins gia preparau ils plans per in sutpassadi a Dieni, che vegn probabel eregius ensemen cun la corporaziun dalla megliuraziun. Ulteriurmein duess il giavisch da vegls hosps tuatschins vegnir realisaus. Quels vesessen bugen, sch'ei vegness aviert novs territoris per il sport d'unviern. Cheu van ils meinis empau in ord l'auter. Inaga caschuna il territori impediments, l'autraga ein ils cuosts buca responsabels ni ch'interess regional effectueschan difficultads.

Suandontas variantas ein gia ponderadas:

1. Ina suga cun cabinas da Camischolas viers Caschlè e da leu runals sil territori dall'alp Caschlè.
2. Prolungaziun dil runal da Surrein entochen si Sutseivs. Quei runal havess gl'avantatg, ch'el fuss ordvart interessants pils hosps da Surrein e Cavorgia. Quei runal fuss tuttavia d'engrau encunter la fin dalla sesiun d'unviern, curea ch'il sulegl e la marschauna fan dagrettas a Valtgeva ed a Dieni. Segir fuss la previda punt dils Plauns Sedrun vi Surrein da grond avantatg per saver desister dils problems da parcadis da l'autra vart dil Rein. Jeu surlaschel als lecturs da studiar las differentas pusseivladads.
3. Ins ha era discussiunau ina tiarza varianta. Quella arvesch l'alp Tgom sco ulteriur territori da skis. Il vuler ereger runals sil Tgom caschunass probabel difficultads essend il trasse ualti stretgs e la pista da descensiun sper in tal runal empau graschla. - In' altra pusseivladad per arrivar sil Tgom fuss l'erecziun d'ina funiculara naven da Dieni ni Putnengia.
4. Cu la costa seniastra viers Culmatsch fuss smaccada entras la pistera e la Rufna empau emplenida viers Clavadi, dess ei leu per buns skiunzs ina descensiun da vaglia.
5. Perfin il territori da Maighels e contuorn havein nus studiau e paregliau cun auters loghens. Quei fuss in exemplaric liug per skiunzs, che fan turas ed enqueran glatschers e neiv perpetna. Gl'ei denton da supponer che quella sort da hosps seigi plitost rara tier nus.

Concludend miu munglus concept giavischel jeu alla societad dils runals e dalla sutgera Sedrun – Rueras SA bia e grond success, al cussegl d'administraziun in bien maun en tut lur luvrar e planisar en favur dall'industria d'jasters en nossa biala Val Tujetsch.

Rueras, fevrer 1978

Berther Victor

In per reminiscenzas ed anedotas

Igl emprem runal en Tujetsch ei vegnius cumpraus e tschentaus si da signur Alfred Decurtins avon biabein 30 onns. El era plazzaus a Sedrun orasisu il Sontget dils gediun e transportava ils hosps entochen si tier la lingia dalla viafier. Ins numnava quei indrez "Il runal dils tagliors" essend ch'il hosp stueva setener vid ina rudiala cun la fuorma d'in taglier. Duront la stad vegneva il runal demontaus ed ins deponeva quei uorden el clavau da famiglia Hans Decurtins. Cul barschament da quei baghetg igl onn 1949 ei gl'emprem runal daventaus in'unfrenda dallas flommas.

Signur Alfred Decurtins ha buca dau si il cumbat ed ha ensemen cun signur Felici Monn fatg in'ulteriura emprova cun in runalet cun motor a benzin.

Quel ei vegnius plazzaus sil pass dall'Alpsu en direcziun encunter il Calmut. Deplorablamein ha quel mai funzionau bein. Il motor a benzin era buc adattaus per las ferdaglias e cufas dallas muntognas e mava mo tenor luna ed aura. - Energia electrica dev'ei lu buc'aunc sill'Alpsu.

Da gliez temps ha la vischnaunca da Tujetsch ensemen cun interessents dalla val d'Ursera e representants dalla viafier Furca-Alpsu studiau intensivamein vid in project Alpsu-Calmut. Quei runal havess custau 70'000.- francs. Ins ha buc ughegiu quell'investiziun. Il secund runal ei vegnius cumpraus da signur hotelier Lucas Berther e tschentaus si dado Sedrun. El menava naven dalla Foppa entochen orasissum Niregl. Ei era in sempel indrez. Il hosp che vuleva ascender, stueva setener mordio vid la suga essend ch'ei deva neginas manetschas per setener. Vons e caultschas survegnevan bein enqual scarp. - Cun quei runal han ins fatg da tuttas emprovas. In temps han ins plazzau el a Pitgmun, lu sill'Alpsu e pli tard puspei en auters loghens. Propi in runal attractiv eisi mai stau. Maschinist vid quei runal era signur Luis Mom-Mom. El luvrava 4 uras a di e gudignava 1 franc all'ura. In viadi cun quei vehichel custava 20 centims. Ils aults incassos ein stai 300.- francs a di. Duront il meins da schaner vesev'ins dis ed jamnas neginas personas auter ch'il maschinist entuorn quei runal. Il fideivel survient steva pazientamein sin siu post.

Runal a Valtgeva

Sco gia menziunau ella cronica da signur Victor Berther ei gl'emprem runal a Valtgeva vegnius eregius da signur Battesta Soliva e surprius dalla societad dils runals gl'onn 1962. - Ils empress emploiai ein stai signur Ludovic Monn e siu frar Gion. Duront 4 onns eran els ils sulets luvriers vid quei runal. Els fuvan staziunai alla staziun giudem.

A Valtgeva dev'ei negina survigilonza. - La cassa era deponida ordaviert sin ina sutga. Ils bigliets presentai vegnevan perfurai sco tier las viasfier.

Empau primitiv transportav'ins ils blessai cun ruttadiras. Els vegnevan tschentai sin ina scarsola e menai bein ni mal entochen alla staziun da Sedrun. Quels transports han adina funcziunau senza pli gronds incaps. Suentar in per onns da menaschi han ins cumprau in per canadiers.

Runal Dieni - Milez - Cuolm Val

Duront l'ereziun dil runal Dieni - Cuolm Val dev'ei savens diras discussiuns pervia dil trassé dil runal e lu era pertuccont ils termins da baghegiar. Tenor program stueva il runal vegnir en funcziun sin la stagiun 1962/63. Per cletg ha s. Pieder giu misericordia e spargnau da tarmetter la neiv gia baul igl atun. Tier tut nos quitaus vegnevan nus stermentai da tals che pretendevan ch'ils sochels dils masts seigien buc el dretg liug ch'ins vegni mai a saver drizzar quels en direcziun grada e consequentamein era buca da tener en ils termins da baghegiar. L'avertura dil runal pareva d'esser en prighel. - La fin finala ei tut vegniu terminau senza incaps e senza retard.

Sco signur Monn Luis rauenta ei Schmid Theophil staus l'emprema persuna, ch'ei setschentada si spel runal per schar transporter a Milez. Ei era ina situaziun precara. Il grep sur la staziun fuva cavaus ora anzi pauc e la pendenza ualti gronda. Gl'emprem hosp cun ses skis plein curregias ei beingleiti suenter la partenza daus a tiara e vegneva buca libers. Suentar empau risadas han ils premurai luvriers liberau il pendiu.

Ils bigliets pils runals ein vegni furni pér cuort avon Nadal (1962). Il temps avon quei termin han ins schau ira ils hosps pil prezi d'in franc il viadi. In bigliet singul entochen Milez custava schiglioc 2.- frs., entochen Cuolm Val 4.-.

Ils 11 da december 1962 ha gl'uffeci da megliuraziun dil canton Grischun controllau e collaudau las installaziuns dils runals. Sco signur Caduff Ignazi sa relater er'ins buca propi preparai ed organisai per quella viseta. Ils schefs dils differents ressorts duevan esser fixai e semtgai sin lur post. Sin la damonda da signur Kunz, delegau digl uffeci da megliuraziun, sch'el sappi prender investas ed obtegni ina gliesta dils schefs da menaschi, pista, sanitad etc. han ins immediat anflau ina risposta. Per cletg er'ei funcziunaris avunda sil plaz e senza gronda discussiun ein quels caus stai eligi. La gliesta ei vegnida surdada cun pign retard ed il menaschi ha funcziunau oreifer duront e suenter la collaudaziun.

Ils emprems luvriers dils runals eran secapescha tuts novizs e havevan negina idea da quei menaschi. - Per sevider el traffic e far scola, fagevan els exerchezis denter els. Il Luis Monn steva al spurtegl sco cassier e ses colleges vegnevan neutier sco hosps e dumandavan da tuttas sorts bigliets. Aschia ha ei era duvrau exercezi da metter en movinent il runal, retener el, dar "Bügel" ed aunc bia autras lavurs aunc mai praticadas.

Signur Placi Monn seregorda ch'il transport dils emprems pazients giu da Cuolm Val caschunava bein enqual difficultad. Ei deva ni a Milez ni a Dieni locals scaldai ed ins stueva savens transportar ils blessai cun ruttadiras entochen a Rueras, nua ch'ins spetgava cun desideri entochen ch'il miedi

arrivava. - Da lezzas uras dev'ei a proporziun dalla frequenza il dubel accidents dad oz. Probabel era quei la consequenza dalla schliata pista sco era dil schliet uorden da skis, calzars etc.

L'emprema valza da far pista ei vegnida construida da signur Benedetg Valier ed enferrada da signur Victor Berther. Igl inventader e planisader da quei vehichel ei a mi buc enconuschents. En scadin cass ha quella roduna caschunau bia fastedias als empaladers. U ch'ella mava bia memia spenr ni che la neiv taccava tut gries vid quei monstrum.

Sur la tegia dad alp a Milez han ils dus emploiai Plazi e Stiafen Monn giu inaga da schuffa da buca vegnir sdernai da quei prigus object. Mo ina anetga reacziun ed ina fuigia desperada han pudiu liberar els d'ina pli gronda disgrazia.

Sco signur Alfred Decurtins raquenta, sespruava el da far bunas pistas cun agid da giuvenils che fagevan lur vacanzas en Tujetsch. Quella lavur era ualti stentusa ed ils gidonters survegnevan per lur survetsch in bon per in viadi gratuit.

Ils emprems onns er'ei scumandau da schar ir ils runals duront las uras da survetsch divin avonmiezdi. Da Nadal e da Pastgas restavan ils runals serrai gl'entir di. Jasters ch'arrivavan a Dieni eran naturalmein buca orientai da quellas disposiziuns e stuevan spetgar ni turner a casa. Quels scamonds han per cletg buca cuzzau biars onns.

Ei dess secapescha aunc da raquintar bein enqual anecdotes ed interessantas reminiscenzas dils emprems onns. Plirs emploiai d'avon 16-17 onns ein per part aunc adina en survetsch dalla societad dils runals. Els duessen niudar enqual schabetg, che pudess esser d'interess per nos vegnentsuenter. Pli tard ein ins probabel engrazieivels persuenter. Per oz dueien quellas notizias bastar.

Schmid Theophil